

รูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนกรณีกลุ่มเลี้ยงปลากระชัง และกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

สัญญา เคนาภูมิ^{1*} เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร² ภัคที โพธิ์สิง³

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนกรณีกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดบทเรียนการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สำหรับพื้นที่การวิจัย คือ กลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา ครอบคลุม 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลไถ่ ตำบลแห่ใต้ ตำบลเลิงใต้ และ ตำบลยางน้อย ในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ระยะเวลาของการศึกษาระหว่าง ตุลาคม 2553 ถึง กันยายน 2554 ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ตัวแทนจากกลุ่มประกอบกิจการธุรกิจชุมชน 20 คน กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น 10 นักวิชาการจากหน่วยงานสนับสนุน จำนวน 2 คน และนักวิชาการสถาบันการศึกษา จำนวน 3 คน รวมเป็น 35 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ การจัดเวทีถอดบทเรียน และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมจะทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เชิงพรรณนาโดยการใช้เหตุเชิงพรรณนาความ ผลการวิจัยพบว่า

1. การบริหารจัดการธุรกิจชุมชนกรณีกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา พบว่า (1) ประเด็นเรื่องการบริหารจัดการด้านการผลิต ได้แก่ คุณภาพน้ำสำหรับการเลี้ยงปลาในกระชัง วัสดุ/อุปกรณ์ ระยะเวลาในการเลี้ยง ปริมาณการเลี้ยงของกลุ่ม การคิดต้นทุนการผลิต (2) การจัดการการตลาด ได้แก่ การทำความเข้าใจต่อความต้องการของลูกค้า การจัดระบบตลาด การจัดรูปแบบการจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด การกำหนดราคา การส่งเสริมการขาย (3) การเงินบัญชี ได้แก่ การระดมทุน การบริหารความเสี่ยง การจัดการระบบการเงินบัญชี

2. รูปแบบการบริหารจัดการการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา ได้แก่ รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่ม รูปแบบกระบวนการบริหารจัดการการผลิต รูปแบบการบริหารจัดการด้านการตลาด รูปแบบการบริหารจัดการด้านเงินและบัญชี

คำสำคัญ : ธุรกิจชุมชน, รูปแบบการบริหารจัดการ

¹ ปร.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

² ร.บ.ด. (ยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาภูมิภาค) รองศาสตราจารย์ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

³ ปร.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์) อาจารย์ประจำ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

* ผู้นิพนธ์หลัก e-mail: zumsa_17@hotmail.com

THE COMMUNITY BUSINESS MANAGEMENT MODEL : CASE STUDY OF THE CAGES FISH FARMING GROUPS AND THE FARMING FISH COOPERATIVE, KOSUMPHISAI DISTRICT, MAHASARAKHAM PROVINCE

Sanya Kenaphoom^{1*} Saovalak Kosolkittiamporn², Pakdee Phosing³

Abstract

This research was aimed to learning the management lessons the cages fish farming groups and the farming fish cooperative, Kosumphisai district, Mahasarakham province and to develop the model of the community business management of the cages fish farming groups and the farming fish cooperative, Kosumphisai district, Mahasarakham province. The research area was three districts; Heatai district, Lerngtai district and Yangnai district. This research was held during October 2010 to September 2011. The target population were 20 of community business agencies, 10 folk wisdoms, 2 of academicians from organization concerning, and 3 of academicians from educational institution- its total as 35 persons. The instruments for collecting data were the in-depth interview, the observation, the lesson learning and the learning exchanging. The data was analyzed by the content analysis.

The research results were found as follows;

1. The management of the cages fish farming groups and the farming fish cooperative, found that; (1) the production management must be important on the quality of water, the cages, materials, the maintenance times, the quantitative breeding, the production costing, (2) the marketing management; the understanding of customers' needs, the market system management, the sales model, the marketing promotions, the pricing, the sales promotion, (3) Accounting and Finance; the funding, the risk management, the financial and accounting management.

2. The model of the community business management : case study of the cages fish farming groups and the farming fish cooperative was namely; the group management, the production process management, the marketing management and the financial and accounting management.

Keywords : The community business, the model of management.

¹ D.P.A. (Public Administration) Assistant Professor of Faculty of Political Science and Public Administration, Rajabhat Maha Sara Kham University

² Ph.D. (Region development strategy) Associate Professor of Faculty of Political Science and Public Administration, Rajabhat Maha Sara Kham University

³ Ph.D. (Public Administration) Assistant Professor of Faculty of Political Science and Public Administration, Rajabhat Maha Sara Kham University

บทนำ

ธุรกิจชุมชนเป็นรูปแบบการดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เอื้อกับชาวบ้านดำรงชีวิตได้มั่นคงและเข้มแข็ง ความสำเร็จของธุรกิจชุมชนมิใช่จะทำให้ได้ง่ายดายต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชน ธุรกิจชุมชนเน้นเรื่องการบริหารจัดการ เป็นกิจการสร้างรายได้รูปแบบหนึ่งที่มีขนาดเล็กกว่าวิสาหกิจขนาดย่อม โดยผลผลิตจะเกิดจากสินทรัพย์ชุมชน (ความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิม ทักษะฝีมือ วัฒนธรรม ธรรมชาติ หรืออื่นๆ) ที่เป็นพื้นบ้านมีรูปแบบการจัดการสมัยใหม่โดยคนในชุมชน เป็นกิจการของคนในชุมชน (ขวัญฤดี ตันตระกูล 2551 : 55) ธุรกิจชุมชนเป็นแนวทางหนึ่งในการยกระดับรายได้ ชีวิตความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตของชาวบ้านหรือเกษตรกรในชนบทที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่เป็นกลุ่มคนที่ยากจนที่สุดของประเทศ หากกลุ่มชาวบ้านหรือกลุ่มเกษตรกรเหล่านี้มีรายได้สูงขึ้นจะส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ โดยในการประกอบธุรกิจชุมชนควรมุ่งเน้นสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ส่งเสริมให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัตถุดิบในชุมชน โดยคนในชุมชน อย่างไรก็ตามได้มีการศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพธุรกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้น และพบแนวทางการพัฒนาธุรกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จโดยต้องเริ่มจากการสร้างฐานรากที่แข็งแกร่งในความเป็นผู้ประกอบการให้กับธุรกิจชุมชน จัดโครงสร้างให้แข็งแกร่งก่อนสร้างส่วนอื่นๆ ปรับกระบวนการคิดและทัศนคติของผู้ประกอบการ พัฒนาระบบการด้านการจัดการ โดยเน้นด้านการตลาดและการเงิน และมีการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ อย่างต่อเนื่อง(ขวัญฤดี ตันตระกูล 2551 : 57) สอดคล้องกับข้อค้นพบของ ธนาวิทย์ บัวฝ้าย (2553 : ออนไลน์) ที่กล่าวถึงปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดความสำเร็จของการจัดการธุรกิจชุมชน ได้แก่ 1) ความเข้าใจของสมาชิกจะต้องเข้าใจในความแตกต่าง ขอบเขต และข้อจำกัดของกลุ่มที่จัดตั้งขึ้น 2) ความต้องการและเป้าหมายของธุรกิจชุมชน ซึ่งบางชุมชนอาจทำการผลิตแค่พออยู่พอกิน รูปแบบของกลุ่มอาจเป็นเพียงกลุ่มเพื่อการผลิต เช่น กลุ่มทำนา หรือกลุ่มเลี้ยงสัตว์ บางชุมชนอาจมีเป้าหมายคือกำไร เพื่อนำกำไร มายกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกให้ดีขึ้น 3) เงินทุน เพราะเงินทุนเป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนดความสำเร็จของธุรกิจชุมชน ดังนั้นการดำเนินธุรกิจชุมชนจึงควรเริ่มจากกิจกรรมเล็กไปใหญ่ ค่อยๆ สะสมเงินทุนจากชุมชนเพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้เกิดกับธุรกิจ การรวมทุนที่เล็กละเล็น้อยอาจเข้ากันได้ ชุมชนอาจสามารถระดมทุนในรูปแบบของสหกรณ์หรือบริษัทก็ได้ 4) ทรัพยากรบุคคล ซึ่งบุคคลประเหล่านี้จะต้องมีความรู้ความสามารถ ทั้งด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิทยาการใหม่ๆ ทั้งนี้จะต้องเป็นคนที่รักงานของชุมชน ชอบงานท้าทาย มีความเสียสละ ไม่หวังผลตอบแทนมากเกินไป และ 5) การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการจัดตั้งธุรกิจชุมชน ถ้าสมาชิกไม่ร่วมมือธุรกิจชุมชนก็เกิดขึ้นไม่ได้ โดยที่สมาชิกควรมี 4 ร่วม คือ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบ

อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามเป็นพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบมีลำน้ำสำคัญคือลำน้ำชีถือเป็นเส้นเลือดหล่อเลี้ยงชุมชนที่ตั้งอยู่สองฝั่ง ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มน้ำชีได้อาศัยความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำประกอบสัมมาอาชีพเลี้ยงตนเองจากบรรพบุรุษสู่รุ่นลูกหลานมาจวบจนทั้งวันนี้ อาชีพที่ชุมชนยึดถือเอา ได้แก่ การเกษตรทำนา ปลูกพืชผัก เลี้ยงสัตว์ วัว ควาย และโดยเฉพาะวันนี้การเลี้ยงปลาถือเป็นอาชีพหลักที่ทำรายได้ให้กับชุมชนตำบลเลิงใต้ ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย ได้เป็นอย่างดี ที่สำคัญในปัจจุบันชุมชนได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มอาชีพที่สามารถเรียกรวมได้ว่ากลุ่มธุรกิจชุมชน ได้แก่ กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง ซึ่งเริ่มก่อตั้งโดยคุณทองใบ โพธิ์ชิตทดลองเลี้ยงปลาเมื่อปี 2540 ต่อมาได้มีผู้เลี้ยงเพิ่มเติมอีก ซึ่งระยะหลังได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม ปัจจุบันมีกระชังปลาประมาณ 200 กว่ากระชังทำรายได้ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งการดำเนินงานของกลุ่มมีพื้นที่ครอบคลุมหลายหมู่บ้าน เป็นต้นว่า พื้นที่หมู่ที่ 3,5,6,7,9 และ 12 และกลุ่มธุรกิจชุมชนอีกกลุ่มซึ่งถือว่าเป็นธุรกิจเครือข่ายนั่นคือ กลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัด

มหาสารคาม โดยมีนายโกศล คาคพันโน เป็นประธานกลุ่ม ตั้งอยู่ที่บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย โดยกลุ่มธุรกิจชุมชนนี้เริ่มมานานแล้วตั้งแต่เมื่อประมาณปี 2536 โดยนายวัน หล่มศรี เป็นผู้เริ่มจัดตั้งกลุ่ม และต่อมามีสหกรณ์การเกษตรของอำเภอให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและให้สินเชื่อ ครอบคลุม 2 ตำบล คือตำบลยางน้อย และตำบลแห่ใต้

อย่างไรก็ตามจากการลงพื้นที่ศึกษานำร่อง โดยการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มธุรกิจชุมชน แม้ธุรกิจชุมชนเหล่านี้จะได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำรายได้สร้างความกินดีอยู่ดีให้กับชุมชนได้พอสมควร แต่ในเมื่อบริบทหลายๆ ด้านเปลี่ยนแปลงไป ได้ว่าจะเป็นเรื่องของดิน ฟ้า อากาศ ผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์เอง เป็นเหตุให้การดำเนินกิจการธุรกิจชุมชนเหล่านี้ประสบปัญหาเป็นระยะ เช่น กลุ่มเลี้ยงปลากระชังก็ประสบปัญหาในบางช่วงในเรื่องของปลาที่เลี้ยงในกระชังตายเพราะโรคระบาด ประสบกับน้ำเสียที่ปล่อยมาจากโรงงานหรือจากขบวนการปล่อยสารเคมีลงแม่น้ำ เป็นต้น ส่วนกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา ก็เกิดปัญหาจากการขายตัดราคาจากฟาร์มที่ไม่เข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม หรือการที่พ่อค้าคนกลางซื้อปลาไปแล้วไปแบ่งขายเป็นเหตุให้กลุ่มเสียความน่าเชื่อถือ หรือตลาดของลูกปลาเริ่มแคบลงเนื่องจากการประกอบกิจการเช่นเดียวกันมากขึ้นเรื่อย ๆ การศึกษานำร่องครั้งนี้สมาชิกกลุ่มธุรกิจชุมชนได้สะท้อนถึงความต้องการและสิ่งที่จะได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะในเรื่องของวิชาการ เช่น การสนับสนุนจากทางราชการ การแก้ไขปัญหาหนี้เสีย การประกันราคา การจัดการตลาด เป็นต้น (ทองใบ โพธิ์ซี : โกศล คาคพันโน : 2553 : สัมภาษณ์กลุ่ม) แม้ว่า การดำเนินธุรกิจชุมชนของชาวบ้านตำบลแห่ใต้ ตำบลเลิงใต้ และ ตำบลยางน้อย ประสบปัญหาเพียงใด แต่ความกระตือรือร้นที่จะเอาชนะความยากจนและเข้าสู่การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ของชาวบ้านยังคงดำเนินต่อไป トラบที่ชีวิตยังมีลมหายใจ จากสภาพปัญหาดังกล่าว จึงต้องพัฒนาระบบการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนอย่างเป็นระบบและยั่งยืนในมิติต่างๆ โดยเฉพาะการเข้าไปช่วยเหลือในทางวิชาการด้วยการมีส่วนร่วมกันระหว่าง ชาวบ้าน นักวิชาการ และนักวิจัย ในเรื่องของการบริหารจัดการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคปฏิบัติกับภาคทฤษฎี บูรณาการเข้ากันอย่างแนบแน่น ซึ่งชาวบ้านมีความจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนทางวิชาการโดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบจากนักวิชาการจากภาครัฐและสถาบันการศึกษา นักวิจัยที่เข้าไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดระบบการคิดร่วมกับชาวบ้าน ทั้งนี้จะส่งผลต่อการประกอบการธุรกิจชุมชนของชาวบ้านจะได้รับการพัฒนาก้าวสู่ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน ซึ่งธุรกิจชุมชนเป็นการจัดระเบียบเศรษฐกิจใหม่ในชุมชนถ้าชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ เศรษฐกิจของประเทศก็จะเข้มแข็ง จึงจำเป็นต้องเติมพลังให้กับชุมชนในการดำเนินธุรกิจชุมชนเพื่อให้กลุ่มเลี้ยงปลากระชัง และกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีความเข้มแข็งยืนหยัดอยู่ได้ ซึ่งจะเป็นตัวแบบหรือแบบอย่างของการดำเนินธุรกิจชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนกรณีกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยเพื่อตอบคำถามของการวิจัย คือ สภาพและปัญหาการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นอย่างไร และ รูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามที่มีประสิทธิภาพ เป็นอย่างไร ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ได้แก่ (1) การศึกษาบริบททั่วไปของการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนโดยการถอดบทเรียนการบริหารจัดการโดยชุมชนผู้ประกอบการธุรกิจชุมชนร่วมกับนักวิจัย ทำการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการบริหารจัดการ พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน นักวิชาการ และนักวิจัย ชุมชนผู้ประกอบการธุรกิจชุมชนนำรูปแบบการบริหารจัดการและนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการ (2) เวทีระดมความคิดเห็นครั้งที่ 1 จุดมุ่งหมายเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ รูปแบบของสภาพและปัญหาการบริหารจัดการธุรกิจชุมชน กลุ่มเลี้ยงปลากระชัง และกลุ่มเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยเชิญกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ เช่น ผู้ทรงภูมิปัญญาในท้องถิ่น ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ นักพัฒนา ผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน 3 ตำบล และผู้เกี่ยวข้อง เช่น อบต. เจ้าหน้าที่รัฐ มาร่วมระดมความคิดเห็น วิธีการถ่ายทอดจะเป็นการสังเคราะห์ และถอดบทเรียนที่ผ่านมา สถานที่ เวทีชั่วคราว ตำบลยางน้อย (3) เวทีระดมความคิดเห็นครั้งที่ 2 จุดมุ่งหมายเพื่อระดมความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และค้นหากระบวนการของการบริหารจัดการธุรกิจชุมชน กลุ่มเลี้ยงปลากระชัง และกลุ่มเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และกลไกที่เกี่ยวข้อง โดยเชิญกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ เช่น ผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน 3 ตำบล นักวิชาการจากหน่วยงานสนับสนุน นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา นักวิจัย ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และผู้เกี่ยวข้องร่วมถอดบทเรียนเพื่อพัฒนารูปแบบการการบริหารจัดการธุรกิจชุมชน กลุ่มเลี้ยงปลากระชัง และกลุ่มเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา ให้มีประสิทธิภาพ วิธีการถ่ายทอดจะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสรุปบทเรียน สถานที่ เวทีชั่วคราว ตำบลยางน้อย

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาธุรกิจชุมชนกรณีกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา จำนวน 35 คน ใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจงประกอบด้วย ตัวแทนจากกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน จำนวน 20 คน กลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 10 คน นักวิชาการจากหน่วยงานสนับสนุน จำนวน 2 คน และนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา จำนวน 3 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนกรณีกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา ที่ผู้วิจัยใช้เป็นร่างในการพิจารณาการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshops) เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาธุรกิจชุมชนกรณีกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา วิศวกรรูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานธุรกิจชุมชนกรณีกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา

การสร้างรูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนกรณีกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา โดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshops) เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาธุรกิจชุมชนกรณีกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา เพื่อร่วมกระบวนการระดมสมอง (Brain Storming) ของกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 35 คน เพื่อวิพากษ์ให้ข้อเสนอแนะและ

แนวทางการปรับปรุงรูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนกรณีกุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบรวบรวมการวิจารณ์และข้อเสนอแนะ โดยการจดบันทึกลงในแบบวิจารณ์และข้อเสนอแนะ และทำการบันทึกภาพบันทึกเสียงทุกเนื้อหา และทำการสังเคราะห์ข้อมูลจากการวิจารณ์และข้อเสนอแนะจากการถอดข้อความ เพื่อนำมาเทียบเคียงกับบริบทของการวิจัย และปรับปรุงรูปแบบตามการวิจารณ์และข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์ข้อมูลและการสร้างรูปแบบการพัฒนา

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลและข้อเสนอแนะที่ได้จากการถอดข้อความว่าอยู่ในตัวแปรใด และนำมาจัดกลุ่ม (Grouping) จากนั้นก็ทำการสังเคราะห์กลุ่มการวิจารณ์และข้อเสนอแนะที่ได้จากการถอดข้อความ เพื่อนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาจัดทำรูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนกรณีกุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา โดยมีขั้นตอนดังนี้ (1) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูล มาสร้างรูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานตามความต้องการของกลุ่มธุรกิจชุมชน เพื่อใช้เป็นร่างในการพิจารณา และ (2) นำรูปแบบที่สร้างขึ้นมาระดมสมอง เพื่อวิพากษ์รูปแบบที่สร้างขึ้น และให้คำแนะนำโดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshops) ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาธุรกิจชุมชน จำนวน 20 คน ผู้วิจัยแบ่งให้หนึ่งเป็นกลุ่มย่อยและร่วมกันวิพากษ์รูปแบบการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น และนำเสนอผลการเสนอแนะในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ของตนเอง แล้วมาสรุปและอภิปรายผลทั้งหมดในที่ประชุมใหญ่ใช้การระดมสมอง (Brain Storming) และนำผลการเสนอแนะมาปรับปรุงรูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนให้สมบูรณ์ขึ้น

ผลการวิจัย

1. สภาพการบริหารจัดการการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า (1) การบริหารจัดการกลุ่ม โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาประโยชน์ต่อสังคม ต่อเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิล ให้เป็นอาชีพที่ยั่งยืนในชุมชนตลอดไป (2) กระบวนการดำเนินงานของกลุ่ม กลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในเชิงเศรษฐศาสตร์ และการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำทั่วไป อีกทั้งยังช่วยให้ผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินสามารถหันมาเลี้ยงปลาได้ อย่างไรก็ตามยังมีข้อเสียหลายประการ เช่น ปัญหาโรคพยาธิที่มากับน้ำซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ นอกจากนั้นยังอาจก่อให้เกิดปัญหาเรื่องสภาพแวดล้อมหากไม่มีการค้ำจนถึงปริมาณและที่ตั้งของกระชัง ตลอดจนความเหมาะสมของลำน้ำ (3) การตลาด โดยการทำความเข้าใจต่อความต้องการของลูกค้าและตลาดทั้งตลาดภายในและภายนอกชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนเป็นหลัก การบริหารเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงกิจกรรมการผลิตหรือบริการมีความสัมพันธ์กันเกื้อกูลกัน และส่งเสริมซึ่งกันและกัน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจชุมชนและลูกค้า การรับฟังข้อมูลความพอใจของลูกค้าเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้ธุรกิจชุมชนได้มีการเรียนรู้ทำความเข้าใจลูกค้าและตลาด (4) การเงินบัญชี กลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาตำบลยาน้อย และตำบลแห่ได้ดำเนินการด้านการบริหารจัดการบัญชี ได้แก่ การระดมทุนระหว่างสมาชิก การจัดการรายได้สมาชิก การจัดระบบการเงินบัญชี

2. รูปแบบการบริหารจัดการการบริการจัดการธุรกิจชุมชนกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วย 4 รูปแบบ ได้แก่

2.1 รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่ม การเลี้ยงปลาในกระชังเป็นรูปแบบการเลี้ยงที่ให้ผลผลิตสูงก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในเชิงเศรษฐศาสตร์ และการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำทั่วไป อีกทั้งยังช่วยให้ผู้ที่ไม่มีความสามารถหันมาเลี้ยงปลาได้ หากปล่อยปลาในอัตราที่เหมาะสมจะทำให้ปลามีอัตราการเจริญเติบโตที่ดีขึ้นสามารถช่วยลดระยะเวลาการเลี้ยงให้สั้นลงได้ นอกจากนี้ยังสะดวกในการดูแลจัดการการเคลื่อนย้าย รวมทั้งการเก็บเกี่ยวผลผลิตและมีการลงทุนต่ำกว่ารูปแบบการเลี้ยงอื่นๆ ในขณะที่ผลตอบแทนต่อพื้นที่สูง อย่างไรก็ตามการเลี้ยงปลานิลในกระชังอาจจะมีข้อเสียอยู่บ้าง เช่น ปัญหาโรคพยาธิที่มากับน้ำซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ นอกจากนี้ยังอาจก่อให้เกิดปัญหาเรื่องสภาพแวดล้อมหากไม่มีการค้ำนึ่งถึงปริมาณและที่ตั้งของกระชังตลอดจนความเหมาะสมของลำน้ำ ดังนั้นการเลี้ยงยังขึ้นอยู่กับอาหารสำเร็จรูปเพียงอย่างเดียวทำให้สิ้นเปลืองในการลงทุน

2.2 รูปแบบกระบวนการบริหารจัดการการผลิต การเลือกสถานที่ บริเวณที่จะทำการเลี้ยงปลาในกระชังจะต้องมีคุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่ในเกณฑ์ดี เนื่องจากการเลี้ยงปลาในกระชังเป็นการเลี้ยงแบบพัฒนา (intensive) เน้นการจัดการเลี้ยงโดยใช้อาหารเป็นหลัก คุณภาพน้ำจึงเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการเลี้ยงปลาในกระชัง โดยมีหลักในการพิจารณาถึงทำเลที่เหมาะสม ได้แก่ การถ่ายเทของกระแสน้ำ ความลึกของแหล่งน้ำ ห่างไกลจากสิ่งรบกวน ความสมดุลกันของชนิดปลาที่จะเลี้ยง อาหาร การให้อาหาร และการจัดการระหว่างการเลี้ยง ระดับโปรตีนในอาหาร ปริมาณโปรตีนที่เหมาะสมสำหรับการเจริญเติบโตของปลานิล เวลาในการให้อาหาร ความถี่ในการให้อาหาร อัตราการให้อาหาร การจัดการระหว่างการเลี้ยง และการเก็บเกี่ยวผลผลิต

2.3 รูปแบบการบริหารจัดการด้านการตลาด การบริหารตลาด กลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม การดำเนินงานด้านการตลาดให้มีประสิทธิภาพประกอบด้วย การทำความเข้าใจต่อความต้องการของลูกค้าและตลาด การจัดการความรู้และข้อมูลข่าวสาร และกระบวนการจัดการสินค้าและบริการ

2.4 รูปแบบการบริหารจัดการด้านเงินและบัญชี กลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม การดำเนินงานด้านการเงิน ดังนี้ การวางแผนการดำเนินงานของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ การปรับรูปแบบและการแก้ปัญหาในการทำงาน การแบ่งแยกความรับผิดชอบในการทำงานของคณะกรรมการกลุ่ม กระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกกลุ่ม ระบบข้อมูลข่าวสาร และการสร้างเครือข่าย

อภิปรายผล

มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผลการศึกษาตามประเด็น ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลการประกอบอาชีพเลี้ยงปลาในกระชังของพื้นที่ทั้ง 3 ตำบล เนื่องจากมีแม่น้ำชีไหลผ่านซึ่งเอื้อต่ออาชีพการเลี้ยงปลาประกอบกับชาวบ้านประกอบอาชีพหลักด้านเกษตรกรรมอยู่แล้วซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับการเลี้ยงปลาและรายได้ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านหันมาเลี้ยงปลาในกระชังมากขึ้น อย่างไรก็ตามสาเหตุที่กลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ตัดสินใจเลี้ยงปลาเพิ่มขึ้นมีอาจเนื่องมาจาก (1) การลงทุนเลี้ยงปลาเป็นการลงทุนมีอุปสรรค กล่าวคือครอบครัวไหนที่ต้องการใช้ทุนเลี้ยงปลาเพียงใช้ที่นาและหลักทรัพย์ค้ำประกัน กับธนาคารเพื่อการเกษตรและ

สหกรณ์ และร้านค้าก็สามารถเป็นผู้เลี้ยงปลาได้แล้ว (2) การเลี้ยงปลาในช่วงแรกจะใช้ระยะเวลาสั้น ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น (3) เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านนิยมเลี้ยงในแต่ละปีจะมีงานเลี้ยงที่บริษัทจัดสัมมนา คุณลูกค้า ทำให้ครอบครัวที่ไม่เลี้ยงปลาล้าลากับว่าตัวเองไม่ทันสมัยทันเหตุการณ์ของสังคมของชุมชน

2. การบริหารจัดการการเพาะเลี้ยงปลาเป็นอาชีพเสริมที่สามารถสร้างรายได้ และสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับตนเองและท้องถิ่น โดยการให้ความรู้และแนะนำคนในท้องถิ่น ในการเพาะเลี้ยงปลานิล และพัฒนาอาชีพการเพาะเลี้ยงปลานิลร่วมกับกรมประมง โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาประโยชน์ต่อสังคม ต่อเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิล ให้เป็นอาชีพที่ยั่งยืนในชุมชนตลอดไป จะเห็นว่า (1) สภาพการรวมตัว มีคณะกรรมการกลุ่ม มีการเก็บเงินเข้ากลุ่ม อาชีพหลักของชุมชน/กลุ่มก็คือ ทำนา ส่วนอาชีพรองของชุมชน/กลุ่ม คือเลี้ยงปลา (2) การเลี้ยงปลาในกระชังเป็นรูปแบบการเลี้ยงที่ให้ผลผลิตสูง ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในเชิงเศรษฐศาสตร์ และการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำทั่วไป อีกทั้งยังช่วยให้ผู้ที่ไม่มิตินทำกินสามารถหันมาเลี้ยงปลาได้ (3) เป็นการผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนเป็นหลัก การบริหารเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงกิจกรรมการผลิตหรือบริการมีความสัมพันธ์กันเกื้อกูลกัน และส่งเสริมซึ่งกันและกัน นอกจากนี้การดำเนินงานด้านการบริหารจัดการการบริการจัดการธุรกิจชุมชนกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2552 : ข) ศึกษาศักยภาพการผลิตและการตลาดปลานิล พบว่า มีศักยภาพในการผลิต คือเลี้ยงง่าย มีอัตราการเจริญเติบโตสูงขยายพันธุ์ได้เร็วพ่อแม่พันธุ์ได้รับการพัฒนามาแล้ว และมีปริมาณเพียงพอโอกาส มีตลาดรองรับกว้างขวางทั้งในยุโรป สหรัฐอเมริกา ตะวันออกกลาง ออสเตรเลีย และเอเชีย ประเทศผู้ผลิตรายใหญ่ เช่น จีน ผลิตสินค้าไม่ได้มาตรฐาน ทำให้ประเทศคู่ค้าไม่มั่นใจในคุณภาพ จึงเป็นโอกาสของไทยที่จะได้ส่วนแบ่งการตลาดมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนกรณีกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย รัฐควรส่งเสริมและสนับสนุนการสนับสนุนให้เกษตรกรลงทุนร่วมในรูปแบบของกลุ่มธุรกิจชุมชน โดยสนับสนุนการผลิตแบบวิถีเดิม ควบคู่ไปกับการผลิตแบบใหม่ เช่น การเลี้ยงปลาด้วยการจัดหากองทุนการผลิตแบบพอเพียงและสวัสดิการของผู้ทำ การรับจ้างผลิตให้บริษัท โดยการผลักดันให้เป็นกฎหมายแรงงานนอกระบบ เพื่อให้เกษตรกรรายย่อยเข้าถึงสวัสดิการแห่งรัฐ นอกจากนี้ส่งเสริมให้เกษตรกรมีการจัดระบบการเพาะเลี้ยงแบบครบวงจรและเป็นระบบ โดยมีการพัฒนาเทคนิคการเลี้ยง เพื่อให้ได้ปลาขนาดสม่ำเสมอ จัดระบบการเพาะเลี้ยงปลานิลเพื่อจัดการผลผลิตปลานิลอย่างมีระบบและต่อเนื่อง และเพิ่มผลผลิตการเพาะเลี้ยงปลานิลพันธุ์ดีเพื่อแก้ปัญหาผลผลิตไม่แน่นอน

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังนี้ พัฒนาศักยภาพของเกษตรกร ด้านการผลิตสินค้าให้ได้มาตรฐานเพื่อการส่งออก โดยการตรวจสอบรับรอง ควบคุมและกำกับดูแลฟาร์ม ให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล อบรมเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลาต้านโรค และการป้องกันรักษาโรค ส่งเสริมให้เกษตรกรรวมกลุ่มตั้งโรงงานผลิตอาหารสัตว์ร่วมกัน เพื่อลดต้นทุนในการเลี้ยง พัฒนาการตลาดในเชิงรุกโดยการส่งเสริมการตลาดปลาในตลาดเดิมและตลาดใหม่ เพื่อเร่งหาตลาดที่มีศักยภาพในการซื้อ ส่งเสริมการตลาดและการส่งออกปลาเพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพของผู้ผลิตและผู้ส่งออกปลา โดยเฉพาะการพัฒนากระบวนการขนส่งเพื่อรองรับการค้าและการกระจายสินค้า พัฒนาการเก็บรักษาปลาหลังการเก็บเกี่ยว และการแปรรูปสินค้า พัฒนารูปแบบ

ผลิตภัณฑ์ปลาให้ตรงตามความต้องการของตลาด พัฒนาระบบการซื้อขายตรงระหว่างเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาและโรงงานแปรรูป

4. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงและปรับปรุงพันธุ์ เพื่อลดปัญหากลิ่นโคลน ลดต้นทุน ปรับปรุงพันธุ์ให้มีลักษณะดีตามความต้องการของตลาด และการพัฒนาระบบสหกรณ์ (ผู้เลี้ยงปลา) ภายในประเทศให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองในการซื้อขายปลานิลกับพ่อค้าคนกลาง และศึกษาวิจัยผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของกลุ่มที่มีผลต่อกลุ่มเครือข่ายและชุมชน และวิจัยบทบาทของหน่วยงานที่มีผลเกี่ยวข้องต่อกระบวนการดำเนินงานของกลุ่มและเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนและศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

เอกสารอ้างอิง

ขวัญฤดี ตันตรระดับัตติย์. 2551. แนวทางการพัฒนาธุรกิจชุมชน. วารสารการพัฒนาท้องถิ่น ปีที่ 3 ฉบับที่ 1

มิถุนายน-กันยายน 2551

ทองใบ โพธิ์ซี และ โกศล คาคพันโน. 2553. การบริหารจัดการธุรกิจชุมชนกรณีกลุ่มเลี้ยงปลากระชังและ

กลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา. มหาสารคาม ; สัมภาษณ์ : 30 กรกฎาคม 2553.

ธนาวิทย์ บัวฝ้าย. 2553. ธุรกิจชุมชน : แนวทางในการพัฒนาชนบท. [Online] Available from;

<http://www.hu.ac.th/academic/article/Mk/Business%20community.html> [10 ธันวาคม 2553]

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. 2552. ศักยภาพการผลิตและการตลาดปลานิล. เอกสารวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 119 กันยายน 2552 : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์